

Lakivaliokunnan Suomi 100 -juhlaseminaari 9.3.2017**OIKEUDENHOIDON TULEVAISUUS**

Oikeusministeriön puheenvuoro – oikeus- ja työministeri Jari Lindström

Arvoisat lakivaliokunnan Suomi 100 -juhlaseminaarin osanottajat!

Satavuotiaan Suomen oikeudenhoidolla on pitkät perinteet. Ne ulottuvat kauas aikaan ennen Suomen itsenäistymistä. Turkuun perustettiin hovioikeus jo vuonna 1623. Perustamisen syyksi on esitetty, että Suomessa asuvien oli pitkän matkan vuoksi kallista ja vaivalloista hoitaa asiansa Tukholman kuninkaallisessa (eli Svean) hovioikeudessa. Taustalla vaikutti toki myös se, ettei täällä, Ruotsin valtakunnan itäisessä osassa juuri välitetty Svean hovioikeuden tuomioista.

Suomen ylimmät tuomioistuimet – korkein oikeus ja korkein hallinto-oikeus – juhliivat satavuotista taivaltaan vasta ensi vuonna. Laki korkeimmasta oikeudesta tuli voimaan 1.10.1918. Samana päivänä lakkautettiin autonomian ajalla korkeimpana oikeusasteena toiminut senaatin oikeusosasto.

Hallintolainkäyttötehtävät puolestaan olivat autonomian ajalla kuluneet senaatin talousosastolle, joka itsenäisessä Suomessa jaettiin korkeimmaksi hallinto-oikeudeksi ja hallitusvaltaa käyttäväksi valtioneuvostoksi. Laki korkeimmasta hallinto-oikeudesta annettiin 22.7.1918.

Katse tulevaisuuteen

Oikeudenhoidon toimintaympäristön muutokset vaativat meitä nykyisiä päättäjiä pitämään huolta siitä, että oikeudenhoito Suomessa säilyy tulevaisuudessakin sillä korkealla tasolla, johon me olemme tottuneet. Arkielämän yhä lisääntyvä digitalisoituminen, väestön ikääntyminen ja valtiontalouden tila vaikuttavat myös oikeudenhoidon tulevaisuuden näkymiin.

Olen viime vuoden elokuussa linjannut, millä tavoin oikeudenhoitoa kehitetään tällä hallituskaudella. Toimintaympäristön muutoksiin vastataan oikeusministeriön hallinnonalalla rakenneuudistuksilla, palveluiden ja prosessien sähköistämällä sekä lain-säädännön ja menettelyjen sujuvoittamisella. Oikeudenhoidon kehittämisohjelma sisältää useita rakenneuudistuksia. Niihin kuuluvat mm. käräjäoikeusverkoston edelleen kehittäminen, hanke tuomioistuinviraston perustamiseksi sekä syyttäjälaitoksen, ulosoton ja oikeusavun rakenneuudistukset. Uudistamalla oikeudenhoidon rakenteita ja tuomalla digitaalisuus yhä vahvemmin osaksi oikeudenhoitoa pyrimme varmistamaan huomispäivän suomalaisille tehokkaan, nykyaikaisen ja osaavan oikeudenhoidon.

Käräjäoikeusverkostoa kehitetään

Eduskunnan käsiteltäväksi on annettu hallituksen esitys käräjäoikeusverkoston uudistamiseksi. Käräjäoikeuksien määrä on ehdotettu vähennettäväksi nykyisestä 27:stä 20:een. Esityksessä on ehdotettu myös joidenkin erityisasiaryhmien – kuten esimerkiksi merioikeus- ja ryhmäkanneasioiden – keskittämistä nykyistä harvempiin käräjäoikeuksiin. Tavoitteena on, että uudistus tulisi voimaan vuoden 2019 alussa.

Kyseessä on koko tuomioistuinlaitoksen kannalta merkittävä hanke. Se on jatkoa vuonna 2010 toteutetulle uudistukselle. Tavoitteena on kehittää edelleen käräjäoikeuksien toimintaa vahvistamalla niitä rakenteellisesti. Tuomioistuinten ydintehtävänä on antaa yksittäistapauksissa oikeusturvaa tuottamalla oikeita ja perusteltuja ratkaisuja kohtuullisessa ajassa ja kohtuullisin kustannuksin. Rakenteita on tarpeen vahvistaa, jotta yleisissä alioikeuksissa voidaan tulevaisuudessakin antaa oikeusturvaa laadukkaasti ja viivytyksettä.

Hallintolainkäyttöä kehitetään

Hallintotuomioistuinten ja hallintolainkäytön alalla on myös toteutettu ja toteutetaan uudistuksia.

Turvapaikka-asioiden määrä oli viime vuonna muodostumassa valtaosaksi Helsingin hallinto-oikeuden koko asiamäärästä. Tilanteen kehittyminen tällaiseksi vaati ratkaisuja. Oli tärkeää hajauttaa muutoksenhakuasioiden käsittely ulkomaalaisasioissa useampaan hallinto-oikeuteen. Laki näiden asioiden käsittelyn hajauttamisesta tuli voimaan helmikuun alussa. Tarkoitus on turvata, että valitukset voidaan ratkaista kohtuullisessa ajassa.

Hallintotuomioistuimissa on sovellettu noin 20 vuoden ajan prosessilakina hallintolainkäyttölakia. Se on toiminut hyvin, mutta sen voimassaoloaikana on hallintolainkäytössä tapahtunut muutoksia ja lain kokonaisuudistus on tullut ajankohtaiseksi. Oikeusministeriössä on käynnissä uuden prosessilain valmistelu, jossa on vuoden verran ollut mukana myös hallintotuomioistuinten tuomareista koostuva asiantuntijaverkosto. Uusi laki pohjautuisi hallintolainkäyttölain periaatteisiin, mutta säännöksiä täsmennettäisiin lain soveltamisesta saatujen kokemusten pohjalta. Yhtenä kysymyksenä uuden lain valmistelussa on harkinnassa, voisiko valituslupamenettely olla pääsääntö muutoksenhaussa hallinto-oikeudesta korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Tarkoituksena on lähettää esitysluonnos lausunnolle kuluvan kevään aikana, ja toimia niin, että tämäkin uudistus saataisiin voimaan vuonna 2019.

Tieto- ja viestintätekniikan käyttöä lisätään

Nykyaikainen tieto- ja viestintätekniikka tuodaan yhä vahvemmin osaksi oikeudenhoitoa. Tällöin tarkastellaan koko oikeudenhoidon ketjua ja huomioidaan menettelyjen sujuvuus. Uusi tekniikka palvelee perustavoitteiden saavuttamista. Se mahdollistaa toimintojen tehostamisen ja uudenlaisten palveluiden kehittämisen. Tekniikan

keinoin helpotetaan asioiden vireillepanoa ja lyhennetään odotusaikoja sekä tehostetaan ja sujuvoitetaan prosesseja. Hallinnonalan digitalisointi on meille suuri urakka. Se merkitsee samalla isoa toimintatapojen muutosta.

AIPA-hankkeesta

Oikeusministeriö asetti vuonna 2010 Aineistopankkihankkeen (AIPAn). Hankkeessa luodaan syyttäjälaitokselle ja yleisille tuomioistuimille (käräjäoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus) yhtenäinen tietojärjestelmä. AIPA-järjestelmällä korvataan nykyiset useat ja keskenään erilaiset järjestelmät, joilla on hallinnoitu paperisia prosesseja. AIPA-järjestelmä tulee kattamaan rikos-, riita- ja hakemusasioiden koko elinkaaren aina vireille tulosta asian päättämiseen ja arkistointiin asti.

Tietojärjestelmän rakentaminen on keskeinen osa AIPA-hanketta, mutta tässä onnistuminen edellyttää samalla aiempien työtapojen rohkeaa uudelleenarviointia ja muokkaamista sähköisen käsittelyn tarjoamiin uusiin mahdollisuuksiin. Työtapojen muutos edellyttää tuomioistuinien aktiivista otetta ja tahtoa. Muutosta tuetaan mittavalla koulutuksella. Tämä kaikki vaatii hyvää suunnittelua ja paljon kärsivällistä työtä, jotta hankkeelta odotetut taloudelliset ja käytännön hyödyt pystytään saavuttamaan.

AIPAn ensimmäinen käyttöönotto on tapahtunut joulukuussa 2016, kun syyttäjälaitoksessa on otettu käyttöön uuteen sakkomenettelylakiin perustuvat AIPA:n toiminnallisuudet. Tuomioistuimissa AIPA otetaan käyttöön aikaisintaan syksyllä 2017. Kokonaisuudessaan järjestelmä on tarkoitus ottaa käyttöön vaiheittain.

HAIPA-hankkeesta

Tammikuussa 2016 oikeusministeriö asetti puolestaan hallinto- ja erityistuomioistuinten kehittämishankkeen HAIPAn. Hankkeessa toteutetaan hallinto- ja erityistuomioistuimille asianhallinnan toimintaprosesseja tehostava ja yhtenäistävä tietojärjestelmä-

kokonaisuus. Järjestelmä mahdollistaa sähköisen kanssakäymisen muiden viranomaisten, yksityisoikeudellisten yhteisöjen ja kansalaisten välillä. Tavoitteena on oikeusprosessiin liittyvän aineiston helppokäyttöinen, luotettava ja vakaa käsittely täysin sähköisessä muodossa. Keskiössä on korostaa prosessin läpinäkyvyyttä ja kansalaisten oikeusturvaa digitalisoituvassa yhteiskunnassa. Järjestelmän lopullisen käyttöönoton arvioidaan toteutuvan vuonna 2020.

Tuomioistuinviraston perustamisen valmistelu

Tuomioistuinviraston perustamisesta on Suomessa keskusteltu pitkään ja asiasta on laadittu erilaisia selvityksiä. Oikeusministeriö asetti toukokuussa 2016 toimikunnan valmistelemaan asiaa. Tavoitteena on antaa hallituksen esitys syksyllä 2017 siten, että virasto voitaisiin perustaa vielä tällä vaalikaudella.

Uudistuksen tavoitteena on järjestää tuomioistuinten keskushallinto tavalla, joka korostaa tuomioistuinten riippumatonta asemaa, edistää tuomioistuinten hallintotehtävien tehokasta ja tuloksellista hoitamista sekä vahvistaa näin tuomioistuinten lainkäyttötoiminnan korkeaa laatua ja oikeusvarmuutta.

Tuomioistuinvirasto perustettaisiin oikeusministeriön hallinnonalalle ja viraston toimiala kattaisi koko tuomioistuinlaitoksen. Oikeusministeriö vastaisi jatkossakin tuomioistuimiin liittyvistä valtioneuvostotason tehtävistä, kuten lainvalmistelusta ja muiden valtioneuvostolle kuuluvien asioiden valmistelusta, strategisista linjauksista, kehys- ja talousarviovalmistelusta sekä tärkeimmistä EU- ja kansainvälisen yhteistyön asioista.

Syyttäjälaitoksen, ulosoton ja oikeusavun rakenneuudistukset

Syyttäjälaitoksessa, ulosotossa ja oikeusavussa uudistetaan niin ikään rakenteita ja otetaan käyttöön uutta tekniikkaa.

Syyttäjälaitos organisoidaan yhdeksi valtakunnallisesti toimivaksi virastoksi ensi vuoden alusta lukien. Uudistuksella pyritään kehittämään syyttäjälaitoksen hallintoa, johtamista ja sisäistä ohjausjärjestelmää niin, että myös uusien tietojärjestelmien tarjoamat mahdollisuudet voidaan täysimääräisesti hyödyntää. Tavoitteena on nykyistä yhtenäisempi syyttäjälaitos. Kansalaisille pyrimme tarjoamaan joutuisampaa ja yhdenmukaisempaa ratkaisutoimintaa ja parantunutta oikeusturvaa.

Oikeusavun rakenteita uudistettiin viime vuonna, kun hallinto keskitettiin kuuteen oikeusapu- ja edunvalvontapiiriin. Tämän vuoden aikana selvitetään oikeusapu- ja edunvalvontapiirien yhdistämistä yhdeksi valtakunnalliseksi oikeusapuvirastoksi.

Oikeusavussa kokeillaan chat -palvelua ja laajennetaan erilaisten etäpalveluiden käyttöä. Tavoitteena on myös, että asiakas voi vastaisuudessa tavata oikeusavustajan kotikoneeltaan.

Ulosoton laaja rakenneuudistus on linjattu toteutettavaksi vuonna 2019. Keskeinen muutos on täytäntöönpanotehtävien järjestäminen siten, että niiden käsittelyketjut määräytyvät asian laadun ja vaativuuden mukaan. Valtakunnallisen ulosottolaitoksen suunnittelun lähtökohtana on lisäksi ollut hallintotehtävien keskittäminen, menettelytapojen yhdenmukaistaminen, päällekkäisen työn välttäminen ja henkilöstöressurssien tarkoituksenmukainen kohdentaminen. Organisaatiouudistuksella ja siihen liittyvillä täytäntöönpanomenettelyn kehittämistoimilla arvioidaan saavutettavan ulosottolaitokselle asetetut tavoitteet tuottavuuden ja taloudellisuuden lisäämisestä oikeusturvaa vaarantamatta.

Hyvät kuulijat

Oikeusministeriö osallistuu Suomi 100 -juhlavuoteen usein eri tavoin. Yhtenä hankkeena käynnistimme perustuslakiin liittyvän verkkoblogin lukioden kanssa. Helmi-

kuussa julkaistussa kirjoituksessa opiskelijat Annika Lindholm ja Lotta Siitonen pohivat perustuslain säännöstä, jonka mukaan lapsia on kohdeltava tasa-arvoisesti yksilöinä. He kirjoittavat, että esimerkiksi perinteinen sukupuoliroolit huomioiva liikunnanopetus (”tytöt tanssii ja pojat punnertaa”) on typerää, sillä lapset omaksuvat samat asenteet. Annikalla ja Lotalla on tärkeä viesti meille, jotka tapaamme puhua lakien säätämisestä; siitä, miten parannamme maailmaa laeilla. Muistakaamme, että hyväkään laki ei yksin riitä vaan meidän on omalla toiminnallamme tehtävä laki toteen.

Hyvä seminaariväki

Toivotan kaikille läsnäolijoille oikein antoisaa juhlaseminaaria ja hyvää Suomi 100-juhlavuotta.